

Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021 – 2027

Υπόμνημα Κατανόησης Βασικών Αρχών (Concept Paper)

Απρίλιος 2021

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	2
Εισαγωγή	3
1 Δίκαιη μετάβαση -Προκλήσεις και ευκαιρίες	4
1.1 Παραγωγικό κεφάλαιο	5
1.2 Ανθρώπινο δυναμικό	6
1.3 Φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον	6
2 Πρόγραμμα Δίκαιης Μετάβασης 2021-2027	7
2.1 Προγραμματικό Πλαίσιο	7
2.2 Περιοχές Παρέμβασης Προγράμματος	8
2.3 Στρατηγική του Προγράμματος ΔΑΜ 2021-2027	9
2.4 Προσδιορισμός συνεργειών	15
3 Διακυβέρνηση	20
4 Ανάπτυξη Εταιρικής Σχέσης	22
Επίλογος.....	23

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, έως το 2050, θα μηδενίσει τις καθαρές εκπομπές αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, ακολουθώντας τον χάρτη πορείας της «Πράσινης Συμφωνίας» προς μια βιώσιμη ανάπτυξη. Η επίτευξη του στόχου αυτού, επιφέρει ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στις περιοχές όπου η απασχόληση και το εισόδημα εξαρτώνται έντονα από τα ορυκτά καύσιμα ή από βιομηχανίες υψηλής έντασης εκπομπών. Οι περιοχές αυτές θα πρέπει να αναδιαρθρώσουν στρατηγικά τις οικονομίες τους, ώστε να αναδυθούν νέες βιώσιμες δραστηριότητες ικανές να συντηρήσουν και να ενισχύσουν την οικονομική και κοινωνική δομή.

Η αδήριτη πραγματικότητα είναι ότι ο άνθρακας, κυρίως ο λιγνίτης και ο λιθάνθρακας, εξοβελίζεται από το ενεργειακό μίγμα της Ευρώπης σταθερά εδώ και μια τουλάχιστον δεκαετία, για λόγους τόσο περιβαλλοντικούς, όσο και οικονομικούς, κυρίως λόγω της ακριβής τιμολόγησης των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η σταδιακή εξάντληση της αναπτυξιακής του δυναμικής, είχε ως αποτέλεσμα, ανάλογα με την προνοητικότητα κάθε κράτους-μέλους, τη μείωση ή ακόμα και την κατάρρευση των ρυθμών ανάπτυξης στις επηρεαζόμενες περιοχές. Καθώς πολλές κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν ολοένα και περισσότερο τη δύσκολη αυτή πραγματικότητα, ενώ, ταυτόχρονα, καλούνται να υιοθετήσουν σχέδια για τη μετάβαση σε μια οικονομία μηδενικών ρύπων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε μια ισχυρή δέσμη μέτρων και πολιτικών απεγκλωβισμού από τον άνθρακα, διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος και παραγωγικής αναδιάρθρωσης των περιοχών αυτών. Για τον σκοπό αυτό ένας νέος Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης θα παρέχει την αναγκαία προσαρμοσμένη στήριξη, κυρίως μέσω επενδύσεων στο τρίγωνο γνώσης, εκπαίδευση, έρευνα αιχμής και καινοτομία¹.

Στο ευρύτερο αυτό πλαίσιο, η Ελλάδα, με το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα δεσμεύτηκε να αφαιρέσει από το ενεργειακό της μίγμα τον λιγνίτη, έως το 2028, καθώς και να αποσύρει σταδιακά μονάδες ηλεκτροπαραγωγής από πετρέλαιο και ντίζελ στα νησιά, επιταχύνοντας την ηλεκτρική τους διασύνδεση με το ηπειρωτικό σύστημα. Συγχρόνως, η κυβέρνηση ανέθεσε σε δυο Επιτροπές τις οποίες συγκρότησε επί τούτω, να καταρτίσουν και να εφαρμόσουν ένα ολοκληρωμένο εθνικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ) με στόχο την αναγέννηση των τοπικών οικονομιών των περιοχών εξόρυξης λιγνίτη, την εξασφάλιση των επηρεαζόμενων θέσεων εργασίας και τη δημιουργία νέων σε νέες δραστηριότητες και, ταυτόχρονα, να εξασφαλίσουν την αναγκαία χρηματοδότηση από εθνικούς πόρους, από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από ιδιωτικά κεφάλαια. Βραχυπρόθεσμα καταρτίστηκε ένα Ειδικό Μεταβατικό Πρόγραμμα το οποίο κινητοποιεί πόρους από το ΕΣΠΑ 2014-2020, το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και το Πράσινο Ταμείο. Στο πλαίσιο αυτό, εκκίνησαν σχεδιασμοί κρίσιμων υποδομών όπως η ολοκλήρωση οδικών διασυνδέσεων, η ενίσχυση-επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου, η εισαγωγή και η ανάπτυξη δικτύων φυσικού αερίου, ενώ έχουν δρομολογηθεί και ήδη υλοποιούνται έργα και δράσεις ενίσχυσης των τηλεθερμάνσεων, ψηφιακού μετασχηματισμού, κυκλικής οικονομίας, στήριξης της απασχόλησης, ενίσχυσης των επηρεαζόμενων επιχειρήσεων κ.λπ.

Τα ανωτέρω συνδυαστικά με το ύψος της χρηματοδότησης που εξασφαλίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έθεσαν αυτομάτως τις περιοχές αυτές στο κέντρο του επενδυτικού ενδιαφέροντος για κάθε έναν από τους πέντε πυλώνες πολιτικής στους οποίους διαρθρώνεται το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης («καθαρή» ενέργεια, βιομηχανία και εμπόριο, «έξυπνη» αγροτική παραγωγή, βιώσιμος τουρισμός, τεχνολογία και εκπαίδευση).

Στο πλαίσιο αυτό, καταρτίζεται το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΑΔΜ) για την περίοδο 2021-2027 προϋπολογισμού δημόσιας δαπάνης 1,6 δις Ευρώ οποίο περιλαμβάνει τρία αναλυτικά Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης (α) Δυτικής Μακεδονίας, (β) Δήμου Μεγαλόπολης και (γ) Νήσων Αιγαίου και Κρήτης, τα οποία υποδεικνύουν τις περιοχές για τις οποίες θα γίνει χρήση των πόρων σύμφωνα με τους ειδικούς κανόνες και προδιαγραφές της ΕΕ. Συγκεκριμένα, περιγράφουν την διαδικασία μετάβασης, αιτιολογούν την επιλογή των εδαφών, τεκμηριώνουν τις ανάγκες οικονομικής διαφοροποίησης, κτήσης νέων δεξιοτήτων και περιβαλλοντικής αποκατάστασης και, τέλος, περιγράφουν τις συνέργειες και τη συμπληρωματικότητά τους με τα λοιπά Προγράμματα και δράσεις του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης 2021-2027, του νέου Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης. Η κύρια χρηματοδότηση του Προγράμματος θα προέλθει από τον Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης και συγκεκριμένα από (α) το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, για την ενίσχυση των περιοχών που επηρεάζονται περισσότερο, (β) το Καθεστώς InvestEU, για την μόχλευση ιδιωτικών

¹ Βλ. αναλυτικότερα την ενότητα 2.

κεφαλαίων και (γ) την Δανειακή Διευκόλυνση του δημόσιου τομέα από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) για την υλοποίηση των αναγκαίων δημόσιων επενδύσεων κυρίως στον τομέα των υποδομών.

1 Δίκαιη μετάβαση - Προκλήσεις και ευκαιρίες

Η πολύχρονη και εντατική εκμετάλλευση του εγχώριου λιγνίτη στη Δυτική Μακεδονία και τη Μεγαλόπολη, παρότι ευεργετική για την εθνική οικονομία αφού εξασφάλισε τον ταχύτατο εξηλεκτρισμό της χώρας, με φθηνή ηλεκτρική ενέργεια για τα νοικοκυριά, τις επιχειρήσεις και τη βιομηχανία, είχε ευρύτερες συνέπειες στο περιβάλλον λόγω της δέσμησης μεγάλων εκτάσεων γης για μεγάλα χρονικά διαστήματα, της αλλοίωσης της μορφολογίας του εδάφους, της διατάραξη της χλωρίδας και της πανίδας, των μετακινήσεων οικισμών καθώς και του συγκοινωνιακού δικτύου, της έκλυσης αερίων ρύπων και σκόνης από τις μεταφορές άγονων υλικών και τέφρας. Παράλληλα, η απασχόληση και το εισόδημα που δημιουργήσε η δραστηριότητα της ΔΕΗ Α.Ε. στις περιοχές αυτές επέτρεψαν έναν αδικαιολόγητο εφησυχασμό σε κεντρικό και σε τοπικό επίπεδο, ιδίως από τη στιγμή που η ΕΕ άρχισε να προωθεί ενεργά την στροφή στην πράσινη ενέργεια και να αποθαρρύνει την ηλεκτροπαραγωγή από άνθρακα, με αποτέλεσμα αφενός να εξασθενίσουν ή ακόμα και να εγκαταλειφθούν οι λοιποί παραγωγικοί κλάδοι και αφετέρου, να ανασταλούν οι σχεδιασμοί για τη συγκρότηση ενός πιο ισορροπημένου και βιώσιμου αναπτυξιακού προτύπου.

Για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, στην Ελλάδα, η μετάβαση σε μια οικονομία μηδενικών ρύπων είναι ιδιαίτερα απαιτητική και μακρά και επηρεάζει άμεσα τις περιοχές εξόρυξης λιγνίτη λόγω της απώλειας θέσεων εργασίας στα λιγνιτωρυχεία, στις μονάδες ηλεκτροπαραγωγής και, εν γένει, στην αλυσίδα αξίας του λιγνίτη, και έμμεσα, λόγω της οικονομικής ύφεσης που προκαλείται ακριβώς επειδή οι σχετικές δραστηριότητες καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος των τοπικών οικονομιών. Εκτός από την αναγκαιότητα να ληφθούν κατάλληλα, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, αντισταθμιστικά μέτρα τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και από την πλευρά της ζήτησης, απαιτείται σοβαρή προετοιμασία με διαρθρωτικές και δομικές αλλαγές τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου οι τεράστιες εκτάσεις που θα απελευθερωθούν στα εξορυκτικά πεδία, να απορροπανθούν, να αποκατασταθούν, να αναβαθμιστούν και να οργανωθούν έγκαιρα και κατάλληλα, ώστε να υποδεχθούν νέες οικονομικές δραστηριότητες.

Μια άλλη διακριτή κατηγορία περιοχών που αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις στη μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα, είναι τα νησιά εκείνα τα οποία καλύπτουν τις ενεργειακές τους ανάγκες κυρίως από αυτόνομους σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο το πετρέλαιο, το βαρύ (μαζούτ) ή και το ελαφρύ (ντίζελ). Η παράταση της λειτουργίας των σταθμών αυτών έχει ευρύτερες επιπτώσεις στην εθνική οικονομία, με την επιβάρυνση των λογαριασμών ΥΚΩ λόγω του αυξημένου κόστους παραγωγής και με την εισαγωγή ακριβού πετρελαίου, στον τουρισμό, με την αποθάρρυνση των περιβαλλοντικά ευαίσθητοποιημένων δυνητικών επισκεπτών, στην υγεία των τοπικών πληθυσμών, με την αυξημένη τοπικά ατμοσφαιρική ρύπανση, και, τέλος, στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, με την εξάρτηση των νησιών από τους σταθμούς αυτούς, σε συνδυασμό με την ενεργειακή απομόνωση.

Ωστόσο, λόγω του πλήθους των νησιών και, συνεπώς, του κατακερματισμού των εν λόγω σταθμών, οι επιπτώσεις θα είναι περιορισμένες και θα αμβλύνονται περαιτέρω ανάλογα με την πρόοδο των ηλεκτρικών διασυνδέσεων των νησιών με το ηπειρωτικό σύστημα. Οι διασυνδέσεις αυτές, μεταξύ άλλων, θα διευκολύνουν την οικονομικά αποδοτική επίτευξη των φιλόδοξων στόχων ΑΠΕ, μέσω της αξιοποίησης του σημαντικά υψηλού δυναμικού των ΑΠΕ. Από την άλλη πλευρά, η εγκατάσταση υβριδικών σταθμών στα νησιά που δεν θα διασυνδεθούν θα συμβάλλουν στην περαιτέρω διείσδυση μεταβλητών ΑΠΕ αυξάνοντας την απορρόφηση της πλεονάζουσας ενέργειας. Ο τομέας της «πράσινης» ενέργειας μπορεί, επίσης, να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, μέσα από τη δημιουργία νέων αποκεντρωμένων θέσεων εργασίας, την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη τοπικής εμπειρογνομosύνης και τεχνολογίας.

Είναι σαφές ότι η μετάβαση των νησιών, χάρη στα φυσικά και πολιτιστικά τους διαθέσιμα, αποτελεί μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την οικονομική τους διαφοροποίηση, προκειμένου να μην εξαρτώνται πλέον σχεδόν αποκλειστικά από τον θερινό τουρισμό και την αγορά ακινήτων. Αντίθετα, μια ατελής ή μια ασυνεπής μετάβαση όχι μόνο θα εντείνουν την οικονομική αβεβαιότητα, αλλά και θα διευρύνουν περαιτέρω τις ανισότητες μεταξύ των νησιών, λαμβάνοντας υπόψη λοιπές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν όπως το προσφυγικό ζήτημα, η παράνομη μετανάστευση, η προσβασιμότητα, η παροχή δημόσιων υπηρεσιών κ.ά.

Η άμβλυνση των παραπάνω επιπτώσεων, προσεγγίζεται μέσω τριών αλληλένδετων διαστάσεων που συνθέτουν τη φυσιογνωμία των περιοχών μετάβασης: το ανθρώπινο δυναμικό, το παραγωγικό κεφάλαιο και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, με την βαρύτητα να αποδίδεται στον άνθρωπο και την εργασία, δεδομένου ότι η επιδιωκόμενη μετάβαση σε ένα βιώσιμο παραγωγικό πρότυπο απαιτεί περισσότερες και νέες δεξιότητες αναγκαίες για τη δημιουργία καλύτερων θέσεων απασχόλησης. Με την έννοια αυτή, το ανθρώπινο δυναμικό και το παραγωγικό κεφάλαιο αλληλοσυμπληρώνονται. Αντίστοιχα, το περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό, το οποίο έχει υποβαθμιστεί από την εξορμητική δραστηριότητα και τους σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, αποτελεί σημαντική συνιστώσα τόσο για την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων, όσο και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

1.1 Παραγωγικό κεφάλαιο

Τα τελευταία χρόνια συντελείται μια τεχνολογική επανάσταση που επηρεάζει όλους τους παραγωγικούς κλάδους και έχει επιπτώσεις στον διεθνή και στον εθνικό καταμερισμό εργασίας. Για τον λόγο αυτόν άλλωστε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την υποστηρίζει θεσμικά και χρηματοδοτικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι νέες τεχνολογίες παραγωγής ενέργειας από εναλλακτικές πηγές που καθιστούν τις ανανεώσιμες μορφές φθηνότερες και ευρύτερα διαθέσιμες, οι εξελίξεις στον τομέα της αποθήκευσης της ανανεώσιμης ενέργειας οι οποίες συμβάλλουν στην ενεργειακή ασφάλεια, όπως και οι εξελίξεις στους κλάδους των υλικών που βελτιώνουν την ενεργειακή αποδοτικότητα, η ανάπτυξη ψηφιακών τεχνολογιών διανεμημένων ισοζυγίων (distributed ledger technologies) οι οποίες μετριάζουν την ανάγκη για αναβαθμίσεις ή για την κατασκευή μεγάλων υποδομών κ.ά. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η σχετικά πρόσφατη δημοσίευση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (8 Ιουλίου 2020) της στρατηγικής για το υδρογόνο, με την οποία τονίζεται η σημασία του (καθαρού) πράσινου υδρογόνου και της αλυσίδας αξίας του ως καταλυτών για την υλοποίηση επενδύσεων σε πλήθος βιομηχανικών κλάδων. Ανάλογες στρατηγικές αναπτύσσονται και σε άλλους τομείς, όπως η κυκλική οικονομία και η βιομηχανία (industry 4.0) με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της απασχόλησης, ιδίως στη -μετά την πανδημία Covid-19- νέα εποχή.

Η χρονική στιγμή είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, τη Μεγαλόπολη και τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη. Οι περιοχές αυτές, λαμβάνοντας υπόψη τις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές σε στρατηγικούς τομείς ανάπτυξης, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η κυκλική και η ψηφιακή οικονομία, μπορούν να πρωταγωνιστήσουν στον ενεργειακό και παραγωγικό μετασχηματισμό της χώρας αξιοποιώντας τις παραπάνω τεχνολογικές εξελίξεις και τις αναδυόμενες από αυτές ευκαιρίες, μέσα από την διαφοροποίηση του παραγωγικού τους προτύπου, με στόχο την προσέλκυση νέων δραστηριοτήτων και την δημιουργία νέων, περισσότερων και καλύτερων, θέσεων εργασίας.

Στον τομέα της παραγωγής καθαρής ενέργειας, οι περιοχές αυτές αθροίζουν, έκαστη αναλόγως των χαρακτηριστικών και των δυνατοτήτων της, όλα τα αναγκαία στοιχεία για την επίτευξη του στόχου αυτού, όπως εξειδικευμένο εργατικό και τεχνικό δυναμικό, ενεργειακά δίκτυα, εδάφη, υδάτινους πόρους, αιολικό και ηλιακό δυναμικό καθώς και κοινωνίες εξοικειωμένες με βιομηχανικές υποδομές μεγάλης κλίμακας. Η ανασύνταξη των περιοχών αυτών ως ενεργειακών κόμβων, η δημιουργία βιομηχανικών και επιχειρηματικών πάρκων και η σχεδιαζόμενη παροχή ισχυρών επενδυτικών κινήτρων μέσω του Προγράμματος ΔΑΜ 2021 – 2027, θα συμβάλουν στην προσέλκυση επιχειρήσεων σε ανερχόμενους κλάδους. Παράλληλα, οι τοπικές επιχειρήσεις μπορούν να επεκτείνουν την πελατειακή τους βάση πέρα από την τοπική και εγχώρια αγορά, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που έχει δημιουργήσει η αναδιάρθρωση των περιφερειακών και των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας λόγω της πανδημίας Covid-19 με σκοπό την ενσωμάτωσή τους σε αυτές, υπό την προϋπόθεση βεβαίως της ενσωμάτωσης καινοτομιών στα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους, πέραν του ψηφιακού εκσυγχρονισμού και της αναγκαίας εξωστρέφειας που καλούνται να επιδείξουν. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι τα νησιά μπορούν να αναδειχθούν σε πρωτοπόρους στην εφαρμογή των νέων αυτών τεχνολογιών².

Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η σημασία του προαναφερθέντος τριγώνου γνώσης (εκπαίδευση, έρευνα αιχμής και καινοτομία) στον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση του παραγωγικού μοντέλου, με την ενεργοποίηση των περιφερειακών και τοπικών ακαδημαϊκών και ερευνητικών δομών και υποδομών αλλά και με την προσέλκυση ανάλογων δομών που θα κριθούν ικανές να παράσχουν εξειδικευμένη γνώση στις επιχειρήσεις και στο τοπικό ανθρώπινο δυναμικό.

² Βλ. την περίπτωση του σχεδίου «Αστυπάλαια 4.0».

Το Πρόγραμμα ΔΑΜ θα ενισχύσει τη σύνδεση των επιχειρήσεων με τους ερευνητικούς εκείνους φορείς οι οποίοι διαθέτουν κατάλληλες δομές και υποδομές για την ανάπτυξη και προώθηση διεθνώς ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και την ανάπτυξη ερευνητικών και επιχειρηματικών υποδομών που θα διευκολύνουν τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής βάσης των επιχειρήσεων, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων και την προσέλκυση νέων «πράσινων» επιχειρήσεων, όπως Ζώνες Καινοτομίας, εκκολαπτήρια επιχειρήσεων, βιομηχανικές περιοχές, επιχειρηματικά πάρκα κ.λπ.

1.2 Ανθρώπινο δυναμικό

Βασική προτεραιότητα της ΔΑΜ αποτελεί η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Για τις ανάγκες της κατάρτισης του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ, ολοκληρώθηκε επεξεργασία στοιχείων ανεργίας που διατηρεί η ΔΕΗ και ο ΟΑΕΔ, η οποία ανέδειξε μεγάλο αριθμό ανέργων και εν δυνάμει επηρεαζόμενων εργαζομένων με πολυετή πείρα και τεχνικές δεξιότητες σχετικές με τον τομέα της ενέργειας. Αν και η παρουσία τους αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα, η επιτυχία της μετάβασης θα κριθεί από την ύπαρξη ανθρώπινου δυναμικού καταρτισμένου σε νέες δεξιότητες προσαρμοσμένες στην αναμενόμενη ζήτηση.

Υπό το πρίσμα αυτό, μελετήθηκαν³ το επίπεδο εκπαίδευσης και οι δεξιότητες των εργαζομένων, οι ειδικότητες, τα επαγγέλματα και το είδος των θέσεων εργασίας που επηρεάζονται, ενώ αντιστοιχήθηκε η προσφορά με τη ζήτηση που αναμένεται να δημιουργήσουν οι παραπάνω εξελίξεις και προοπτικές, κυρίως στους τομείς της πράσινης, της γαλάζιας και της ψηφιακής οικονομίας. Ακολούθως, προσδιορίστηκαν οι ανάγκες και αναδείχθηκαν οι πλέον κατάλληλες παρεμβάσεις για να επιτευχθεί η οικονομική διαφοροποίηση και, συνακόλουθα, η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση. Στόχος είναι οι νέες θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν να αυξήσουν την απασχόληση και την αυταπασχόληση και να λειτουργήσουν ανασχετικά στην ανεργία, αποτρέποντας ταυτόχρονα τη διαρροή νέων επιστημόνων (brain drain) και εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού προς το εξωτερικό.

Στο πλαίσιο αυτό, το Πρόγραμμα ΔΑΜ 2021-2027, συμπληρωματικά προς τις παθητικές πολιτικές εισοδηματικής στήριξης και κοινωνικής προστασίας (πρόωρη συνταξιοδότηση, κινητικότητα, κοινωνικές μεταβιβάσεις), θα στηρίξει ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας, όπως η απόκτηση νέων δεξιοτήτων (skilling), η αναβάθμιση υφιστάμενων (upskilling) και η επανειδίκευση (reskilling), η διευκόλυνση για την αναζήτηση εργασίας και η διευκόλυνση για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Ιδιαίτερη έμφαση θα αποδοθεί στην προώθηση των ανέργων και των μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας, αλλά και στους εργαζόμενους και αυτοαπασχολούμενους των οποίων η θέση εργασίας ή η δραστηριότητα επηρεάζεται από τη μετάβαση. Για την διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των ανωτέρω πολιτικών, θα ενισχυθούν και θα κρίνονται με ιδιαίτερα αυστηρούς όρους ως προς την επάρκειά τους, όλοι οι φορείς, δημόσιοι και ιδιωτικοί, οι οποίοι ενδιαφέρονται να παράσχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και διασύνδεσης με την αγορά εργασίας.

1.3 Φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον

Το φυσικό περιβάλλον στη Δυτική Μακεδονία και τη Μεγαλόπολη έχει πληγεί από την μακροχρόνια εξορυκτική δραστηριότητα και τη λειτουργία των σταθμών ηλεκτροπαραγωγής, ενώ στα νησιά του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και στην Κρήτη η ποιότητά του έχει υποβαθμιστεί από τη λειτουργία των αυτόνομων πετρελαϊκών σταθμών παραγωγής, την υπερκατανάλωση των φυσικών πόρων κατά την άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας και την εκτός σχεδίου δόμηση.

Οι δράσεις αποκατάστασης των εδαφών στα εξορυκτικά πεδία και αναβάθμισης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος πρωτίστως στις ηπειρωτικές περιοχές, αλλά και στα νησιά, βραχυπρόθεσμα θα ενισχύσουν την απασχόληση, ενώ, μακροπρόθεσμα, πέραν της απόδοσης των εδαφών αυτών σε νέες χρήσεις, θα δημιουργήσουν, συνδυαστικά με τις νέες τεχνολογίες επίλυσης και διαχείρισης περιβαλλοντικών προβλημάτων, νέες ανάγκες εξειδίκευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων σε τομείς όπως η περιβαλλοντική αποκατάσταση, η κυκλική οικονομία, οι αφαλατώσεις, η ανάπτυξη υβριδικών συστημάτων κ.ά. Τέλος, η προστασία και η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου, αναμένεται να συμβάλουν καθοριστικά στη βιώσιμη ανάπτυξη κλάδων όπως ο τουρισμός και ο αγροδιατροφικός τομέας, όσο και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

³ WorldBank, 2020, IOBE 2020.

2 Πρόγραμμα Δίκαιης Μετάβασης 2021-2027

2.1 Προγραμματικό Πλαίσιο

Στις 11 Δεκεμβρίου 2019 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση σχετικά με την Ευρωπαϊκή - Πράσινη Συμφωνία, η οποία χαράσσει τον χάρτη πορείας της προς μια νέα αναπτυξιακή πολιτική για την Ευρώπη η οποία θέτει φιλόδοξους στόχους για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας της ΕΕ έως το 2050 με αποτελεσματικό και δίκαιο τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, προτάθηκε η θέσπιση του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης (ΜΔΜ) ο οποίος θα συμπληρώνει την ουσιαστική συνεισφορά του προϋπολογισμού της ΕΕ μέσω όλων των μέσων που έχουν άμεση σχέση με τη μετάβαση και τη συνοχή, όπως είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης («ΕΤΠΑ») και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ («ΕΚΤ+»).

Σύμφωνα με τον Κανονισμό για τη θέσπιση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης, ο ΜΔΜ αποτελείται από τρεις πυλώνες: (1) το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ) το οποίο θα αξιοποιηθεί πρωτίστως για την παροχή επιχορηγήσεων και θα υλοποιηθεί στο πλαίσιο της επιμερισμένης διαχείρισης, (2) ένα ειδικό καθεστώς στο πλαίσιο του InvestEU το οποίο θα εστιάσει στην ενίσχυση ιδιωτικών επενδύσεων με σκοπό την κινητοποίηση πρόσθετων ιδιωτικών κεφαλαίων και (3) την ειδική δανειακή διευκόλυνση του δημόσιου τομέα από τον όμιλο της ΕΤΕπ για την μόχλευση δημόσιας χρηματοδότησης στις περιοχές μετάβασης.

Στο πλαίσιο αυτό, στους πέντε κύριους Στόχους Πολιτικής στους οποίους θα εστιάζονται οι στρατηγικές προτεραιότητες των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ) κατά την περίοδο 2021-2027 -*μια Ευρώπη πιο έξυπνη, πιο πράσινη, πιο συνδεδεμένη, πιο κοινωνική και πιο κοντά στον πολίτη*- προστέθηκε ως νέος ενιαίος Ειδικός Στόχος η ανάγκη «να δοθεί η δυνατότητα στις περιφέρειες και στους κατοίκους να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές, τις εργασιακές, οικονομικές και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία». Για την επίτευξη του στόχου αυτού, το ΤΔΜ θα συμβάλει στην «προσπάθεια (α) οικονομικής διαφοροποίησης των εδαφών που επηρεάζονται περισσότερο λόγω της εξάρτησής τους από τα ορυκτά καύσιμα, συμπεριλαμβανομένου του άνθρακα, της τύρφης και του πετρελαιούχου σχιστόλιθου, ή από βιομηχανικές διεργασίες έντασης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, (β) απόκτησης νέων δεξιοτήτων και (γ) ένταξης στην αγορά εργασίας των εργαζομένων αλλά και των ατόμων που αναζητούν εργασία στα εν λόγω εδάφη.

Η επιλεξιμότητα των επενδύσεων στο πλαίσιο των πυλώνων (2) και (3) του ΜΔΜ είναι ευρύτερη τόσο θεματικά όσο και γεωγραφικά, προκειμένου να καταστεί δυνατή η στήριξη δραστηριοτήτων που σχετίζονται και υποβοηθούν τη δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση. Συγκεκριμένα, το ειδικό καθεστώς InvestEU θα στηρίζει έργα υποδομής στον τομέα της ενέργειας και των μεταφορών, καθώς και έργα και δράσεις για την απαλλαγή από τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, ενώ μέσω της δανειακής διευκόλυνσης της ΕΤΕπ, θα δοθεί η δυνατότητα σε οργανισμούς που παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες να υποβοηθήσουν τη μετάβαση, υλοποιώντας έργα υποδομών ενέργειας και μεταφορών, δικτύων τηλεθέρμανσης, πράσινης κινητικότητας και έξυπνης διαχείρισης αποβλήτων, ενεργειακής απόδοσης, συμπεριλαμβανομένης της ανακαίνισης κτιρίων, υποστήριξης της μετάβασης σε μια κυκλική οικονομία, αποκατάστασης και απορύπανσης του εδάφους, κοινωνικών υποδομών, καθώς και δράσεις αναβάθμισης και απόκτησης νέων δεξιοτήτων, όπως και δράσεις κατάρτισης.

Τα κράτη μέλη θα συμπληρώνουν τα κονδύλια του ΤΔΜ με ίδιους πόρους τους στο πλαίσιο του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ+ μέσω ειδικού και οριστικού μηχανισμού μεταφοράς. Οι μεταφορές πόρων δύνανται να είναι, από κοινού, πολλαπλάσιες των κονδυλίων του ΤΔΜ έως και 3 φορές. Τα κράτη μέλη θα παρέχουν επίσης εθνικούς πόρους προς συμπλήρωση των πόρων της ΕΕ. Τούτων δοθέντων, η συνολική χρηματοδοτική μόχλευση που επιτυγχάνεται από το εν λόγω Ταμείο αυξάνεται σημαντικά.

Η στήριξη από το ΤΔΜ θα προγραμματιστεί στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής και θα βασίζεται σε Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης. Τα Εδαφικά Σχέδια πρέπει να παρέχουν μια συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας μετάβασης έως το 2030, σύμφωνα με τα Εθνικά Σχέδια για την Ενέργεια και το Κλίμα, στη συνέχεια, να προσδιορίζουν τα εδάφη στα οποία θα επικεντρώνεται η στήριξη του ΤΔΜ, έχοντας υπόψη ότι οι πόροι θα πρέπει να διατίθενται σε εδάφη με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ακολούθως, να προσδιορίζουν για καθένα από τα εδάφη αυτά τις κοινωνικές, τις οικονομικές και τις περιβαλλοντικές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν, καθώς και να παρέχουν λεπτομερή στοιχεία για τις ανάγκες οικονομικής διαφοροποίησης, απόκτησης νέων δεξιοτήτων και περιβαλλοντικής αποκατάστασης, ανάλογα με την περίπτωση, και τέλος, να περιγράψουν τις ειδικές δράσεις που θα πρέπει να αναληφθούν για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας, ιδίως όσον αφορά στη μετατροπή ή στο

κλείσιμο εγκαταστάσεων που σχετίζονται με την παραγωγή ορυκτών καυσίμων ή και με άλλες δραστηριότητες έντασης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η Επιτροπή θα εγκρίνει τα Σχέδια και το Πρόγραμμα στο οποίο θα ενσωματωθούν μόνον όταν η ταυτοποίηση των εδαφών που επηρεάζονται αρνητικά σε μεγαλύτερο βαθμό (α) αιτιολογείται δεόντως σύμφωνα με τις παραπάνω προϋποθέσεις και (β) συνάδει με το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα.

Στην Ελλάδα, αρχικά καταρτίστηκε ένα ολοκληρωμένο εθνικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης⁴, με στόχο τον «ολιστικό αναπτυξιακό μετασχηματισμό των λιγνιτικών περιοχών της χώρας, μέσω της προσέλκυσης επενδύσεων για τη δημιουργία νέων αξιών σε διαφορετικούς από τον λιγνίτη κλάδους και τομείς» για τις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης. Το Σχέδιο διαρθρώθηκε σε πέντε πυλώνες πολιτικής («καθαρή» ενέργεια, βιομηχανία και εμπόριο, «έξυπνη» αγροτική παραγωγή, βιώσιμος τουρισμός, τεχνολογία και εκπαίδευση), οι οποίοι εναρμονίζονται με τους παραπάνω πέντε Στόχους Πολιτικής στους οποίους θα εστιάζονται οι στρατηγικές προτεραιότητες των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων.

Ακολούθως, και σύμφωνα με τον Κανονισμό του ΤΔΜ, επιλέχθηκε προγραμματικά η δημιουργία ενός διακριτού Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, στο πλαίσιο του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης 2021-2027 και καταρτίστηκαν προσχέδια Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης για τη Δυτική Μακεδονία και τη Μεγαλόπολη, ενώ παράλληλα καταρτίζεται το Εδαφικό Σχέδιο για την άτυπη Χωρική Ενότητα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου. Η έγκριση των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης, που θα συνοδεύουν το Πρόγραμμα, θα επιτρέψει τη στήριξη όχι μόνο από το ΤΔΜ στα οικεία εδάφη, αλλά και από τους άλλους δύο πυλώνες του ΜΔΜ.

Συνοπτικά, το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης αποτελεί βασικό προγραμματικό πλαίσιο εφαρμογής του εθνικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, στοχεύοντας στη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη επηρεαζόμενων περιοχών της Δυτικής Μακεδονίας και του Δήμου Μεγαλόπολης, καθώς και των νησιωτικών περιοχών του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης, έχει ως βάση αναφοράς τα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης και οι πόροι του προέρχονται από το ΤΔΜ, το οποίο συμπληρώνεται με πόρους από το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ+, Ο συνολικός προϋπολογισμός του Προγράμματος ανέρχεται σε 1.617.716.955 Ευρώ, ενώ 300.000.000 Ευρώ θα διατεθούν από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποκλειστικά για την αποκατάσταση εδαφών στα εξορυκτικά πεδία της Δυτικής Μακεδονίας και του Δήμου Μεγαλόπολης.

Σημειώνεται ότι το εθνικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης προδιέγραψε σειρά αναγκιών προπαρασκευαστικών ενεργειών τόσο για την εφαρμογή του Προγράμματος Δίκαιης Μετάβασης, όσο και για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών.

2.2 Περιοχές Παρέμβασης Προγράμματος

Οι περιοχές παρέμβασης του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης καθορίζονται στα τρία Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια⁵ που προβλέπονται στον Κανονισμό για τη θέσπιση του ΤΔΜ.

Εντός των περιοχών αυτών, με νομοθετική ρύθμιση που θεσπίστηκε σε εφαρμογή του Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, θεσμοθετήθηκαν (α) ως «Ζώνες Απολιγνιτοποίησης» (Ζ.ΑΠ.) οι Περιφερειακές Ενότητες Κοζάνης (Ζ.ΑΠ. Κοζάνης) και Φλώρινας (Ζ.ΑΠ. Φλώρινας) της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και η «Ζώνη Απολιγνιτοποίησης Μεγαλόπολης» (Ζ.ΑΠ. Μεγαλόπολης) της Περιφέρειας Πελοποννήσου ενώ (β) ως «Πυρήνες» των Ζ.ΑΠ. χαρακτηρίστηκαν οι περιοχές που περιλαμβάνουν αποκλειστικά τις γαίες των ευρέων ζωνών εξόρυξης λιγνίτη και λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ Α.Ε., οι οποίες βρίσκονται εντός των ορίων των Ζ.ΑΠ.

Σύμφωνα με τις ως άνω ρυθμίσεις, εντός των Ζ.ΑΠ. λαμβάνονται μέτρα, αναπτύσσονται δράσεις, υλοποιούνται παρεμβάσεις, καταρτίζονται προγράμματα, προωθούνται συνεργασίες και παρέχονται

⁴ Αναφέρεται και ως MasterPlan.

⁵ «Εδάφη που επηρεάζονται περισσότερο με βάση τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που απορρέουν από τη μετάβαση, ιδίως ως προς τις αναμενόμενες απώλειες θέσεων εργασίας στην παραγωγή και χρήση ορυκτών καυσίμων και τις ανάγκες μετασχηματισμού των παραγωγικών διεργασιών βιομηχανικών εγκαταστάσεων με τη μεγαλύτερη ένταση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου».

κίνητρα (α) για την προσέλκυση επενδύσεων, σε εφαρμογή της στρατηγικής του Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (β) για την αντιμετώπιση των αρνητικών κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων που η υπερ-δεκαετής απομείωση της λιγνιτικής παραγωγής έχει επισωρεύσει στις περιοχές μετάβασης, ιδίως την αντιμετώπιση της ανεργίας και την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων, καθώς και (γ) για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Επιπλέον, θεσπίστηκαν ειδικές διατάξεις, για την επιτάχυνση του χωρικού, πολεοδομικού σχεδιασμού στους «Πυρήνες» των Ζ.ΑΠ. Συγκεκριμένα, οι χωρικές παρεμβάσεις και ρυθμίσεις και τα οικονομικά, διαχειριστικά ή άλλα μέσα, μέτρα και προγράμματα δράσης που είναι απαραίτητα για την αποκατάσταση, την αναβάθμιση και την ανάπτυξη εδαφών που περιλαμβάνονται στους «Πυρήνες» των Ζ.ΑΠ., θα προσδιοριστούν κατά την εκπόνηση Ειδικών Πολεοδομικών Σχεδίων (Ε.Π.Σ.) μέσω των οποίων θα αποσαφηνίζεται ποιες δραστηριότητες μπορούν να αναπτυχθούν, σε ποια μέρη των εδαφών αυτών και με ποιους όρους δόμησης.

2.3 Στρατηγική του Προγράμματος ΔΑΜ 2021-2027

Στο πλαίσιο της κατάρτισης του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ, συγκεντρώθηκαν και συσχετίστηκαν εισροές από πολλές και έγκυρες πηγές, ολοκληρώθηκε η επεξεργασία και η σύνθεσή τους και διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο αρχών και ένα γενικό πλαίσιο στρατηγικής το οποίο εξειδικεύτηκε με συνέπεια σε συγκεκριμένους στόχους και αναπτυξιακές επιλογές καθώς και τρόπους υλοποίησης για την επίτευξη των στόχων αυτών. Συγκεκριμένα, σχεδιάστηκε ένα συνεκτικό πρόγραμμα για την ανασυγκρότηση των τοπικών οικονομιών των περιοχών μετάβασης, μέσα από την αύξηση των επενδύσεων ανταγωνιστικού χαρακτήρα, σε τομείς όπως η «καθαρή» ενέργεια, η βιομηχανία και το εμπόριο, η «έξυπνη» αγροτική παραγωγή, ο βιώσιμος τουρισμός, η τεχνολογία και η εκπαίδευση, με κύριο στόχο την δίκαιη αναπτυξιακή τους μετάβαση. Μεταξύ των αναγκών προϋποθέσεων για την επίτευξη του κύριου αυτού στόχου είναι η επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εν λόγω τομείς, η προώθηση ή και η αναδιάταξη των υποδομών που τους τέμνουν, καθώς και ο σχεδιασμός ενός συστήματος διακυβέρνησης ικανού να εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα του προγραμματισμού, της διαχείρισης και της υλοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό, η Συντονιστική Επιτροπή θα εισηγείται ολοκληρωμένες λύσεις στην Κυβερνητική Επιτροπή στην οποία μετέχουν Υπουργοί στην αρμοδιότητα των οποίων εμπίπτουν όλοι οι παραπάνω τομείς.

Στην περίπτωση των νήσων, ο ενεργειακός σχεδιασμός, όσο και τα επιμέρους οικονομικά, κοινωνικά και εδαφικά τους χαρακτηριστικά απαιτούν μια διαφοροποιημένη στρατηγική για τη δίκαιη αναπτυξιακή τους μετάβαση. Προς αυτή την κατεύθυνση, ακολουθείται μια προσέγγιση ομαδοποίησης των νήσων με βάση την προοπτική τους για διασύνδεση με την ηπειρωτική Ελλάδα, τον μόνιμο πληθυσμό και τις τοπικές δημογραφικές τάσεις αλλά και την τουριστική κίνηση που εξυπηρετούν. Η ομαδοποίηση δημιουργεί προϋποθέσεις για τη συντονισμένη αντιμετώπιση περιοχών υπό το πρίσμα κοινών αναγκών και για την εξεύρεση συνεργατικών και συμπληρωματικών λύσεων.

Εκτός από την ενσωμάτωση των παραπάνω κατευθύνσεων, η στρατηγική του Προγράμματος ΔΑΜ, ακολουθεί τις κατευθύνσεις των Εδαφικών Σχεδίων της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης, όπως και τις αρχικές κατευθύνσεις του Εδαφικού Σχεδίου της άτυπης Χωρικής Ενότητας Νήσων Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης, ενώ το Πρόγραμμα αναπτύσσεται στο πλαίσιο του Ειδικού Στόχου⁶ για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης ακολουθώντας, εν πολλοίς, τις επιλογές πολιτικής που έχουν αναφερθεί στο σχέδιο του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης 2021-2027 για το ΤΔΜ, διασφαλίζοντας, παράλληλα, συνέργειες και συμπληρωματικότητα με τους Ειδικούς Στόχους των υπολοίπων Ταμείων.

Ειδικότερα, οι επιλογές πολιτικής στον Ειδικό Στόχο για το ΤΔΜ επικεντρώνονται στους εξής πυλώνες:

- στον πυλώνα της **Επιχειρηματικότητας** [προτεραιότητα 1], με εστίαση αφενός στο μετασχηματισμό και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των υφιστάμενων επιχειρήσεων, οι οποίες χρειάζονται στήριξη για τη μετάβασή τους στην οικονομία μηδενικών ρύπων⁷, και αφετέρου, στην ίδρυση και προσέλκυση νέων επιχειρήσεων που δημιουργούν θέσεις απασχόλησης και οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση, εκσυγχρονισμό και μετασχηματισμό του υφιστάμενου παραγωγικού μοντέλου,

⁶ «Να δοθεί η δυνατότητα στις περιφέρειες και στους κατοίκους να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές, τις εργασιακές, οικονομικές και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία»

⁷ Πρόκειται κατ' ελάχιστον για τις επιχειρήσεις των παρακάτω και μετασχηματιζόμενων τομέων, όπως αναφέρονται στις σχετικές ενότητες των οικείων Εδαφικών Σχεδίων.

- στον πυλώνα της **Έρευνας και Καινοτομίας** [προτεραιότητα 1], με εστίαση στη σύνδεσή της με την παραγωγή, την προώθηση της νεοφυούς επιχειρηματικότητας και της δημιουργίας τεχνολογιών, καθώς και την ανάπτυξη ερευνητικής δραστηριότητας ιδίως σε τομείς εθνικής σημασίας, όπου οι περιφέρειες διαθέτουν σχετική εξειδίκευση,
- στον πυλώνα της **Ενέργειας** [προτεραιότητα 2], με εστίαση στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, σε συστήματα και υποδομές οικονομικά προσιτής «καθαρής» ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογιών αποθήκευσης, καθώς και σε επενδύσεις για την παραγωγή θερμότητας, υπό την προϋπόθεση ότι τροφοδοτούνται αποκλειστικά από ανανεώσιμες πηγές,
- στον πυλώνα της **Περιβαλλοντικής Αναγέννησης** [προτεραιότητες 3 και 6], με εστίαση στην αποκατάσταση των υποβαθμισμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων, την αλλαγή χρήσης τους, την προστασία των οικοσυστημάτων και του φυσικού περιβάλλοντος, την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας προς την κατεύθυνση της πρόληψης και της μείωσης των οικιακών αποβλήτων, καθώς και της επαναχρησιμοποίησης, της επισκευής και της ανακύκλωσης των υλικών των ρυπασμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων και των αποβλήτων των νέων παραγωγικών επενδύσεων,
- στον πυλώνα των **Ανθρωπίνων Πόρων** [προτεραιότητα 4], με εστίαση στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση (upskilling & reskilling) των εργαζομένων των επιχειρήσεων που χρειάζονται στήριξη για τη μετάβασή τους στην οικονομία μηδενικών ρύπων⁸, καθώς και των ατόμων που έχασαν τη δουλειά τους λόγω της μετάβασης, τη σύνδεσή τους με τις ανάγκες των νέων επιχειρήσεων και την υποστήριξη τους κατά την αναζήτηση εργασίας, αλλά και σε επενδύσεις σε υποδομές για τους σκοπούς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της διευκόλυνσης της ένταξης στην αγορά εργασίας, καθώς και για τους σκοπούς φροντίδας παιδιών και ηλικιωμένων,
- στον πυλώνα της **Ψηφιακής Μετάβασης** [προτεραιότητες 1, 4, 5 και 6], με εστίαση στον ψηφιακό μετασχηματισμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων οι οποίες χρειάζονται στήριξη για τη μετάβασή τους στην οικονομία μηδενικών ρύπων⁹, την ενίσχυση νέων επιχειρήσεων στον κλάδο των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών¹⁰, την ανάπτυξη ψηφιακών λύσεων στους τομείς της «πράσινης» οικονομίας, την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των εργαζομένων των επιχειρήσεων που κυρίως χρειάζονται στήριξη για τη μετάβαση στην οικονομία μηδενικών ρύπων, την ανάπτυξη και πιστοποίηση δεξιοτήτων για τη δημιουργία νέων επαγγελματιών πληροφορικής¹¹,
- στον πυλώνα της **Ποιότητας Ζωής** [προτεραιότητα 6], με εστίαση στην ανάπτυξη υποστηρικτικών ψηφιακών υποδομών και υπηρεσιών ευφών κοινότητων, την υλοποίηση επενδύσεων στην έξυπνη και βιώσιμη τοπική κινητικότητα, συμπεριλαμβανομένης της απαλλαγής του τομέα των τοπικών μεταφορών και των υποδομών του από τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και σε επενδύσεις που συνιστούν τμήμα Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων στις περιοχές παρέμβασης.

Προτεραιότητες του Προγράμματος ΔΑΜ

Λαμβάνοντας υπόψη τις προτεραιότητες των Εδαφικών Σχεδίων και το πεδίο εφαρμογής του ΤΔΜ (άρθρο 8), το Πρόγραμμα ΔΑΜ διαρθρώνεται αρχιτεκτονικά στις ακόλουθες 6 προτεραιότητες.

1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας,
2. Ενεργειακή μετάβαση - κλιματική ουδετερότητα,
3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία,

⁸ Όπως ανωτέρω.

⁹ Όπως ανωτέρω.

¹⁰ Αναφέρεται διακριτά λόγω της σημασίας του για την προσέλκυση επενδύσεων και την άμεση δημιουργία καλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας, μιας και οι απαιτήσεις σε σχετικές υποδομές είναι περιορισμένες. Σημειώνεται ότι το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας διαθέτει σχετικό τμήμα στην Κοζάνη, καθώς και ότι υπάρχουν ανάλογα επιτυχημένα παραδείγματα ελληνικών περιφερειακών πόλεων, που λειτουργούν ως περιφερειακά κέντρα διεθνών εταιρειών λογισμικού.

¹¹ Όπως ανωτέρω.

4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρώπινου κεφαλαίου,
5. Ανάπτυξη μεταφορικών υποδομών για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας και ψηφιακή διασυνδεσιμότητα,
6. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας - Ευφυείς κοινότητες.

Η Αρχιτεκτονική του Προγράμματος θα οριστικοποιηθεί λαμβάνοντας υπόψη τις εισροές από τους φορείς της εταιρικής σχέσης κατά τη διαβούλευση των Εδαφικών Σχεδίων, τις κατευθύνσεις της αρμόδιας υπηρεσίας για το Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2021-2027 (ΕΥΣΣΑ) του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων, και, τέλος, τις διευκρινίσεις και προτάσεις των αρμόδιων Γενικών Διευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σε κάθε περίπτωση, σημειώνεται ότι κατά την εξειδίκευσή και την εφαρμογή του Προγράμματος ΔΑΜ εκτός από τις επιλεξιμότητες του ΤΔΜ, θα λαμβάνονται υπόψη και σαφή κριτήρια διαχωρισμού με τα υπόλοιπα Προγράμματα έτσι ώστε να μεγιστοποιηθεί η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων στις επηρεαζόμενες περιοχές.

Προτεραιότητα 1: Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας

Η επιλογή των παρεμβάσεων που είναι κατάλληλες να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της μετάβασης, εδράζεται στην οικονομική διαφοροποίηση των επιλέξιμων περιοχών. Η διαφοροποίηση αυτή θα επιδιωχθεί μέσα από τον καινοτόμο μετασχηματισμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων που εδρεύουν ή δραστηριοποιούνται σημαντικά στις περιοχές μετάβασης και εντάσσονται στους παρακαμάζοντες και μετασχηματιζόμενους τομείς¹², τη στήριξη υφιστάμενων νεοφυών επιχειρήσεων που οδηγούν στην οικονομική διαφοροποίηση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων με παρόμοια στόχευση, την υποστήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων, τη δημιουργία οργανωμένων χωρικών υποδοχέων νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, την προσέλκυση παραγωγικών επενδύσεων από επιχειρήσεις εκτός των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, και τέλος, την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας και της σύνδεσης των ακαδημαϊκών φορέων και των ερευνητικών δομών με την παραγωγή.

Η Προτεραιότητα 1 περιλαμβάνει ενδεικτικά τις ακόλουθες κατηγορίες παρεμβάσεων:

- επενδύσεις σε υφιστάμενες νεοφυείς επιχειρήσεις (ΠΜΕ και ΜΜΕ) που οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση καθώς και στη δημιουργία θέσεων εργασίας και χρειάζονται στήριξη για τη μετάβαση στην οικονομία μηδενικών ρύπων,
- επενδύσεις για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων (ΠΜΕ, ΜΜΕ), που οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας,
- επενδύσεις για την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων και την ενσωμάτωσή τους σε συγκεκριμένες αλυσίδες παραγωγής (π.χ. κυκλική οικονομία),
- επενδύσεις σε δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας επιχειρήσεων, πανεπιστημίων και δημόσιων ερευνητικών ιδρυμάτων, καθώς και στη μεταφορά προηγμένων τεχνολογιών,
- επενδύσεις για τη δημιουργία Ζώνης Καινοτομίας για την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας καθώς και της δημιουργίας τεχνολογιών, με την αναπροσαρμογή των χρήσεων υποβαθμισμένων και εγκαταλελειμμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων αλλά και με την κατασκευή υποδομών για τους σκοπούς της κατάρτισης,
- επενδύσεις για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων οι οποίες χρειάζονται στήριξη για τη μετάβαση στην οικονομία μηδενικών ρύπων και επενδύσεις για την ενίσχυση νέων επιχειρήσεων στον κλάδο των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών,
- επενδύσεις για τη δημιουργία οργανωμένων υποδοχέων οικονομικών δραστηριοτήτων,
- παραγωγικές επενδύσεις σε επιχειρήσεις εκτός των ΜΜΕ, εφόσον συμβάλλουν στη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία και σε συναφείς περιβαλλοντικούς στόχους, και εφόσον η στήριξή τους είναι απαραίτητη για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, χωρίς να οδηγούν σε μετεγκατάσταση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αναγνωρίζονται δύο φάσεις ανάπτυξης των δράσεων επιχειρηματικότητας, προκειμένου να υπάρξει ήπια προσαρμογή των επιλέξιμων περιοχών στα νέα οικονομικά δεδομένα που δημιουργεί η μετάβαση στην οικονομία μηδενικών ρύπων:

¹² Κατά τα αναφερόμενα στο οικείο, κάθε φορά, Εδαφικό Σχέδιο.

- **Φάση Α':** (α) Υποστήριξη των υφιστάμενων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους παρακαμάζοντες και μετασηματιζόμενους τομείς, όπως αναφέρονται στις σχετικές ενότητες των οικείων Εδαφικών Σχεδίων και οι οποίες έχουν την έδρα τους ή σημαντικό μέρος της δραστηριότητάς τους στις επιλέξιμες περιοχές. (β) Ενίσχυση για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις χωροθέτησης, όπως αυτές που παρέχουν οι οργανωμένοι χωρικοί υποδοχείς. Παράλληλα, θα προωθούνται οι δράσεις ολοκλήρωσης των οργανωμένων χωρικών υποδοχέων, καθώς και της Ζώνης Καινοτομίας.
- **Φάση Β':** Κατά τη Φάση Β' θα δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ίδρυση και την εγκατάσταση νέων επιχειρήσεων στην περιοχή παρέμβασης, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων παραγωγικών επενδύσεων οι οποίες χρειάζονται συνήθως ειδικά κίνητρα και την ύπαρξη οργανωμένων χωρικών υποδοχέων. Επιπλέον, θα δοθεί έμφαση στην αξιοποίηση νέων ή / και αναβαθμισμένων υποδομών έρευνας και καινοτομίας.

Προτεραιότητα 2: Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα

Η Προτεραιότητα 2 περιλαμβάνει παρεμβάσεις πλήρως συμβατές με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπως αυτές διατυπώθηκαν στη διαβούλευση των Εδαφικών Σχεδίων, ενώ λαμβάνει υπόψη το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ενέργεια και το Κλίμα. Σημειώνεται ότι με τον νέο στόχο για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τουλάχιστον 55%, οι στόχοι του ΕΣΕΚ αποτελούν το κατώτατο όριο για το Πρόγραμμα ΔΑΜ¹³.

Η Προτεραιότητα 2 περιλαμβάνει ενδεικτικά τις ακόλουθες κατηγορίες παρεμβάσεων:

- Ενεργειακή απόδοση με ανακαίνιση των δημόσιων και δημοτικών κτιρίων και ενεργειακή αναβάθμιση των δημόσιων υποδομών, εν γένει, ιδίως των υποδομών υψηλών ενεργειακών απαιτήσεων,
- Ενεργειακή απόδοση του υφιστάμενου οικιστικού αποθέματος, με σκοπό τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας,
- Ενεργειακή απόδοση κτιρίων γραφείων και κτιρίων παραγωγικών μονάδων,
- Προώθηση ενεργειακής αυτονομίας με αξιοποίηση ΑΠΕ (π.χ. φωτοβολταϊκά σε στέγες) για αυτοπαραγωγή καθώς και συστημάτων αποθήκευσης στις ανωτέρω κατηγορίες κτιρίων και υποδομών,
- Θέρμανση οικισμών με τη χρήση ΑΠΕ,
- Στήριξη Ενεργειακών Κοινοτήτων για την ανάπτυξη συστημάτων θέρμανσης ή/και για την υλοποίηση δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας ή/και συστημάτων αποθήκευσης ενέργειας με κάλυψη τμήματος του κόστους εγκατάστασης,
- Ανάπτυξη εγκαταστάσεων αποθήκευσης ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ και μονάδων πράσινου αερίου (συμπεριλαμβανομένου του πράσινου υδρογόνου).

Σημειώνεται ότι, βάσει του Κανονισμού του ΤΔΜ, το Πρόγραμμα ΔΑΜ δεν χρηματοδοτεί επενδύσεις που σχετίζονται με την παραγωγή, την επεξεργασία, τη μεταφορά, τη διανομή, την αποθήκευση ή την καύση ορυκτών καυσίμων.

Προτεραιότητα 3: Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία

Η υλοποίηση των παρεμβάσεων αυτών προηγείται της χωροθέτησης των επενδύσεων, καθώς θα πρέπει να γίνουν οι απαιτούμενες εργασίες αποκατάστασης και αναπροσαρμογής με σκοπό την προετοιμασία των εδαφών και των εγκαταστάσεων για τις νέες χρήσεις που πρόκειται να υποδεχτούν.

Η υλοποίηση παρεμβάσεων κυκλικής οικονομίας δύναται να λάβει χώρα σε βιομηχανική κλίμακα κυρίως στην περιοχή των Ζ.ΑΠ. Κοζάνης και Φλώρινας, τόσο λόγω της κρίσιμης μάζας εισροών που δημιουργείται, όσο και της ύπαρξης σχετικής εξειδίκευσης στην περιοχή.

¹³ <https://webcast.ec.europa.eu/2021-2027-technical-seminars-webinar-on-the-just-transition-fund-itf>.

Τέλος, σημαντική είναι η αποδοτική διαχείριση πόρων που δέχονται ιδιαίτερες πιέσεις, όπως είναι το νερό. Στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας βρίσκεται το 60% των επιφανειακών υδάτων της χώρας, ενώ στα νησιά, το πόσιμο νερό δεν καλύπτει τις αυξημένες ανάγκες της καλοκαιρινής περιόδου.

Η Προτεραιότητα 3 περιλαμβάνει ενδεικτικά τις ακόλουθες κατηγορίες παρεμβάσεων:

- Αποκατάσταση, απορρύπανση και αναπροσαρμογή της χρήσης των πρώην εξορυκτικών πεδίων και άλλων επιβαρυσμένων εκτάσεων περιμετρικά αυτών. Οι ανωτέρω εργασίες ειδικά στα εξορυκτικά πεδία των Ζ.ΑΠ. Κοζάνης, Φλώρινας και Μεγαλόπολης θα χρηματοδοτηθούν σε πρώτο χρόνο από το Ταμείο Ανάκαμψης (RRF) και εν συνεχεία από το ΤΔΜ (με βάση κατάλληλα κριτήρια διαχωρισμού),
- Αποκατάσταση, απορρύπανση και αναπροσαρμογή της χρήσης υποβαθμισμένων και εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών εγκαταστάσεων, τόσο στις Ζ.ΑΠ. Κοζάνης, Φλώρινας και Μεγαλόπολης, όσο και στα νησιά,
- Επενδύσεις για την επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή και την ανακύκλωση των υλικών των ρυπασμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων,
- Επενδύσεις για την επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή και την ανακύκλωση των αποβλήτων των νέων παραγωγικών επενδύσεων (π.χ. φωτοβολταϊκά πάνελ, μπαταρίες),
- Επενδύσεις αντικατάστασης δικτύων ύδρευσης για την αντιμετώπιση διαρροών, επανάχρησης του νερού κ.ά.

Προτεραιότητα 4: Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρωπίνου κεφαλαίου

Η Προτεραιότητα 4 θέτει ως άμεσο στόχο την αντιμετώπιση των κοινωνικο-οικονομικών συνεπειών της μετάβασης στην οικονομία μηδενικών ρύπων, ενώ παράλληλα προκρίνει παρεμβάσεις για την ανάπτυξη και προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού σε δεξιότητες, επαγγέλματα και κλάδους που σχετίζονται με τις νέες παραγωγικές δραστηριότητες που πρόκειται να ενισχυθούν στο πλαίσιο των προηγούμενων προτεραιοτήτων.

Η Προτεραιότητα 4 περιλαμβάνει ενδεικτικά τις ακόλουθες κατηγορίες παρεμβάσεων:

- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση όλων των ατόμων που αναζητούν εργασία, ιδίως των νέων, των μακροχρόνια ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών ατόμων,
- Προώθηση της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας,
- Προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας,
- Προώθηση ενός υγιούς και κατάλληλα προσαρμοσμένου εργασιακού περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση κινδύνων για την υγεία,
- Προώθηση της προσαρμογής των εργαζομένων, των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών στην αλλαγή και ενεργός και υγιής γήρανση,
- Βελτίωση της ποιότητας, της αποτελεσματικότητας και της συνάφειας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας των επιλέξιμων περιοχών, με σκοπό τη στήριξη της απόκτησης βασικών δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων,
- Βελτίωση της πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς, μέσω της ανάπτυξης νέων και εκσυγχρονισμού υφιστάμενων εκπαιδευτικών υποδομών,
- Προώθηση της διά βίου μάθησης, ιδίως με ευκαιρίες για ευέλικτη αναβάθμιση των δεξιοτήτων και επανειδίκευση για όλους, λαμβάνοντας υπόψη τις ψηφιακές δεξιότητες, καθώς και τις απαιτήσεις για νέες δεξιότητες οι οποίες αναδεικνύονται με βάση το νέο παραγωγικό μοντέλο ανάπτυξης των επιλέξιμων περιοχών, διευκολύνοντας τη μετάβαση στη σταδιοδρομία και προωθώντας την επαγγελματική κινητικότητα,
- Ενίσχυση και ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων ανέργων και εργαζομένων, ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των νέων παραγωγικών επενδύσεων και δραστηριοτήτων, οι οποίες θα αναπτυχθούν στις επιλέξιμες περιοχές, καθώς και πιστοποίηση σχετικών νέων ειδικοτήτων,
- Ανάπτυξη και πιστοποίηση δεξιοτήτων για τη δημιουργία νέων επαγγελματιών πληροφορικής.

Οι δράσεις της Προτεραιότητας 4 αναμένεται να συμβάλλουν καθοριστικά στην αντιμετώπιση των βραχυπρόθεσμων κοινωνικών επιπτώσεων της απόσυρσης των μονάδων που λειτουργούν με ορυκτά καύσιμα και της μετάβασης στην κλιματική ουδετερότητα.

Ειδικά στο Βόρειο και το Νότιο Αιγαίο, καθώς και την Κρήτη, θα δοθεί έμφαση στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την κατάρτιση των εργαζομένων σε τομείς που θα προωθήσουν την υλοποίηση ή/και

υποστήριξη έργων του ενεργειακού τομέα και των «πράσινων» υποδομών για τη διαφύλαξη των πολύτιμων υπηρεσιών των ευαίσθητων νησιωτικών οικοσυστημάτων.

Προτεραιότητα 5: Ανάπτυξη μεταφορικών υποδομών για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, βιώσιμη αστική κινητικότητα και ψηφιακή διασυνδεσιμότητα

Η Προτεραιότητα 5 περιλαμβάνει παρεμβάσεις που αφορούν στην ανάπτυξη μεταφορικών υποδομών για τη στήριξη της βιώσιμης αστικής κινητικότητας, την προώθηση της ηλεκτροκίνησης ή/και της κίνησης με καύσιμο «πράσινο» υδρογόνο στον δημόσιο στόλο οχημάτων ειδικού σκοπού, που, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη δικτύου φόρτισης/ ανεφοδιασμού, αναμένεται να αποτελέσει καταλύτη διάδοσης της ηλεκτροκίνησης ή/και της χρήσης «πράσινου» υδρογόνου.

Ιδιαίτερος σημαντικό ρόλο θα παίξει η προώθηση της ψηφιακής διασυνδεσιμότητας, η οποία περιλαμβάνει την αναβάθμιση ψηφιακών υποδομών, εξασφαλίζοντας τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, καθώς και την αύξηση των χρηστών έξυπνων συστημάτων και τεχνολογιών.

Προτεραιότητα 6: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας – Ευφυείς κοινότητες

Η Προτεραιότητα 6 επιδιώκει να αναδείξει τις θετικές συνέπειες της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης στην οικονομία μηδενικών ρύπων σε μία κλίμακα άμεσα αντιληπτή από τον πολίτη.

Η Προτεραιότητα 6 επικεντρώνεται σε δύο κατηγορίες παρεμβάσεων:

α) Την υλοποίηση παρεμβάσεων Χωρικής Ανάπτυξης:

- στις αστικές περιοχές και τους οικισμούς της υπαίθρου των Π.Ε. Κοζάνης και Φλώρινας και του Δήμου Μεγαλόπολης, όπου πρόκειται να υλοποιηθούν προγράμματα Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ) και δράσεις Τοπικής Ανάπτυξης με πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ),
- στην περιοχή της Ολοκληρωμένης Χωρικής Επέκτασης (ΟΧΕ) Λιμνών και Ποταμών της Δυτικής Μακεδονίας, για το τμήμα που ταυτίζεται με την περιοχή των εξορύξεων, δηλαδή για περιοχές που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή,
- σε νησιωτικές περιοχές όπου πρόκειται να εφαρμοστούν ΟΧΕ εκτός ΒΑΑ, με συγκεκριμένη θεματική αναπτυξιακή κατεύθυνση, σε σαφώς προσδιορισμένο χωρικό επίπεδο, όπως είναι τα νησιά της πρωτοβουλίας Greco Islands στο Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, τα οποία δέχονται σημαντικές πιέσεις από την κλιματική αλλαγή και τη χωρικά εστιασμένη ανθρώπινη δραστηριότητα, ιδίως δε το κύκλωμα τουρισμός - οικιστική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα εμφανίζουν αναπτυξιακή υστέρηση, αλλά και αναξιοποίητα συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Στο πλαίσιο των επιλεξιμοτήτων του Κανονισμού του ΤΔΜ στις περιοχές αυτές, θα υλοποιηθούν παρεμβάσεις που θα στοχεύουν στην ενίσχυση της ολοκληρωμένης κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, περιλαμβάνοντας, κυρίως, έργα:

- ενεργειακής αποδοτικότητας,
- πράσινης ηλεκτροπαραγωγής και αποθήκευσης τοπικής κλίμακας,
- βιώσιμης κινητικότητας και μικροκινητικότητας (π.χ. πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι), συμπεριλαμβανομένης της ηλεκτροκίνησης και της δημιουργίας σημείων φόρτισης/ ανεφοδιασμού,
- διαχείρισης υδατικών πόρων,
- δράσεις περιβαλλοντικής παρακολούθησης, ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, κ.λπ.

Στο τμήμα της περιοχής της ΟΧΕ Λιμνών και Ποταμών που εμπίπτει εντός των υποβαθμισμένων και ρυπασμένων εκτάσεων των μεταλλευτικών δραστηριοτήτων προωθείται η υλοποίηση δράσεων προστασίας αποκατάστασης και ανάδειξης του ιστορικού και πολιτιστικού αποθέματος, σε συνδυασμό με το μετασχηματισμό των οικείων περιοχών σε πόλους τουριστικής ανάπτυξης.

β) Την υλοποίηση επενδύσεων για τον ψηφιακό μετασχηματισμό πόλεων και κοινοτήτων, μέσω της υιοθέτησης καινοτόμων, βιώσιμων και ολοκληρωμένων τεχνολογικών λύσεων που καθιστούν τη λειτουργία τους φιλικότερη προς το περιβάλλον και πιο αποδοτική, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα όρους ποιοτικής διαβίωσης για τους πολίτες τους και συνθήκες ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, οι πόλεις και κοινότητες της δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης γίνονται αντιληπτές ως «έξυπνα» ψηφιακά οικοσυστήματα τα οποία:

- εναρμονίζονται με τις εθνικές στρατηγικές ψηφιακού μετασχηματισμού και ειδικότερα τις κατευθύνσεις της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού,
- διαλειτουργούν με τα ψηφιακά συστήματα εθνικής εμβέλειας,
- αξιοποιούν τις δυνατότητες των τεχνολογιών αιχμής ΤΠΕ και
- επικεντρώνονται στην αποτελεσματική παραγωγή, συλλογή, αξιολόγηση και κοινή χρήση δεδομένων, προς όφελος των πολιτών, της τοπικής οικονομίας και των επιχειρήσεων.

Αξιοποιώντας τεχνολογίες αιχμής και καινοτόμες προσεγγίσεις είναι δυνατόν να διαμορφωθούν έξυπνες λύσεις / εφαρμογές για την προώθηση των τοπικών αναπτυξιακών πολιτικών (τουρισμός, πολιτισμός, κ.λπ.), των κοινωνικών πολιτικών και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (υγεία, αστική κινητικότητα, πολιτική προστασία, δημόσιες υπηρεσίες, κ.λπ.), της κλιματικής ουδετερότητας και της εξοικονόμησης ενέργειας (διαχείριση φυσικών πόρων, προστασία περιβάλλοντος, κυκλική οικονομία, κ.λπ.).

Συνοπτικά, στην περίπτωση των νήσων, ιδιαίτερη έμφαση αναμένεται να δοθεί στην Προτεραιότητα της ενεργειακής μετάβασης - κλιματικής ουδετερότητας και στην Προτεραιότητα των Ολοκληρωμένων Εδαφικών Επενδύσεων, με παράλληλη όμως μέριμνα για τις λοιπές Προτεραιότητες. Ενδεικτικές παρεμβάσεις αφορούν την ανάπτυξη υβριδικών συστημάτων παραγωγής και αποθήκευσης ενέργειας, έργα για την ισορροπημένη αξιοποίηση του σημαντικού δυναμικού των ΑΠΕ με έμφαση σε καινοτόμες τεχνολογίες αποδοτικής διαχείρισης, επενδύσεις στην ενίσχυση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και κυκλικής οικονομίας, επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη σε υψηλή τεχνολογία, ηλεκτροκίνηση, αφαλάτωση, αναβάθμιση και απόκτηση νέων δεξιοτήτων κ.λπ.

Ο σχεδιασμός περιλαμβάνει όλες τις απαιτούμενες παρεμβάσεις, ανεξαρτήτως επιλεξιμότητας από το ΤΔΜ, ώστε να αναδειχθεί ένα συνολικό σχέδιο πράσινης μετάβασης με σαφή προσδιορισμό όλων των αλληλεξαρτούμενων δράσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η «πράσινη» μετάβαση στα νησιά θα απαιτήσει επιπρόσθετα, τόσο τη μόχλευση συμπληρωματικών κονδυλίων από τους άλλους δύο πυλώνες του ΜΔΜ, όσο και τη συνδρομή των λοιπών ταμείων που χρηματοδοτούν Τομεακά και Περιφερειακά ΕΠ.

2.4 Προσδιορισμός συνεργειών

Στο πλαίσιο της ΔΑΜ αναδεικνύεται η ανάγκη υλοποίησης δράσεων διαφοροποιημένης στοχοθεσίας και επιλεξιμότητας, σε σχέση με τα υπόλοιπα προγράμματα.

Τόσο στο 1^ο σχέδιο του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης 2021-2027, όσο και στη 2^η Εγκύκλιο της ΕΥΣΣΑ για την προετοιμασία σχεδιασμού των Προγραμμάτων της νέας περιόδου, υπάρχει μια ένδειξη διαχωρισμού των δράσεων που θα χρηματοδοτηθούν τα διάφορα Προγράμματα. Επιπλέον, τα concept papers ορισμένων Τομεακών και Περιφερειακών Προγραμμάτων παρέχουν σαφείς κατευθύνσεις για τον διαχωρισμό με άλλα προγράμματα.

Ο ακόλουθος πίνακας παρουσιάζει τη δυνητική συνέργεια μεταξύ του Προγράμματος ΔΑΜ 2021 – 2027, των οικείων ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Κρήτης, και ορισμένων Τομεακών Προγραμμάτων.

Πίνακας 1. Συμπληρωματικότητα ΠΔΑΜ και λοιπών προγραμμάτων

Κατηγορίες παρέμβασης	ΠΔΑΜ	ΠΕΠ	ΕΠΑΝΕΚ	Πρόγραμμα Περιβάλλον-Ενέργεια και Κλιματική Αλλαγή	ΕΠΑΝΑΔΕΔΒΜ	ΕΠ Ψηφιακός Μετασχηματισμός	Σχόλια
Επιχειρηματικότητα							
Επενδύσεις σε υφιστάμενες επιχειρήσεις (ΠΜΕ, ΜΜΕ), που κυρίως χρειάζονται στήριξη για τη μετάβαση στην οικονομία μηδενικών ρύπων	•						<ul style="list-style-type: none"> Το ΠΔΑΜ χρηματοδοτεί κατ' αποκλειστικότητα τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις, οι οποίες εντάσσονται στους παρακαμάζοντες και μετασχηματιζόμενους τομείς, όπως περιγράφονται στο σχετικό κεφάλαιο του οικείου ΕΣΔΙΜ
Επενδύσεις για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων (ΠΜΕ, ΜΜΕ), που οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας	•	•	•				<ul style="list-style-type: none"> Το ΠΔΑΜ χρηματοδοτεί συμπληρωματικά προς τα υπόλοιπα προγράμματα επενδύσεις σε τομείς άλλους από τους παρακαμάζοντες και μετασχηματιζόμενους, όπως περιγράφονται στο σχετικό κεφάλαιο του οικείου ΕΣΔΙΜ, με έμφαση στους τομείς προτεραιότητας εθνικής σημασίας της εκάστοτε Περιφέρειας Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται περιπτώσεις επιχειρηματικότητας γύρω από την πράσινη οικονομία στις περιοχές που εξειδικεύονται στο οικείο ΕΣΔΙΜ
Παραγωγικές επενδύσεις σε επιχειρήσεις εκτός των ΜΜΕ	•		•				<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ για επενδύσεις όπως προσδιορίζονται στο συγκεκριμένο πεδίο των οικείων ΕΣΔΙΜ. ΕΠΑΝΕΚ δυνητικά και μόνο για τις περιπτώσεις που αναφέρει ο Κανονισμός ΕΤΠΑ, εφόσον δεν καλύπτονται από το ΠΔΑΜ
Οργανωμένοι χωρικοί υποδοχείς οικονομικών δραστηριοτήτων	•						<ul style="list-style-type: none"> Το ΠΔΑΜ χρηματοδοτεί κατ' αποκλειστικότητα τις συγκεκριμένες επενδύσεις ειδικά στις ΠΕ Κοζάνης και Φλώρινας και τον Δήμο Μεγαλόπολης
Έρευνα και Καινοτομία	•	•	•				<ul style="list-style-type: none"> Κατά γενική τυπολογία (δύναται σε ορισμένες περιπτώσεις να υπάρχει διαφοροποίηση):

							<ul style="list-style-type: none"> ○ ΠΔΑΜ για τομείς περιφερειακής εξειδίκευσης εθνικού ενδιαφέροντος, ανεξαρτήτως Π/Υ ○ ΕΠΑΝΕΚ για τομείς εθνικού ενδιαφέροντος, πέραν των όσων υποστηρίζει το ΠΔΑΜ και συμπληρωματικά για όσους υποστηρίζει το ΠΔΑΜ, χωρίς χωρική εστίαση ○ ΠΕΠ για τομείς αποκλειστικά περιφερειακού ενδιαφέροντος και χωρίς χωρική εστίαση <ul style="list-style-type: none"> • Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται περιπτώσεις έρευνας και καινοτομίας με γνώμονα την ομαλή διείσδυση των ΑΠΕ προς όφελος της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας στις περιοχές που εξειδικεύονται στο οικείο ΕΣΔΙΜ
Ενέργεια							
Ενεργειακή απόδοση και αυτοπαραγωγή από ΑΠΕ		•	•	•			<ul style="list-style-type: none"> • ΠΔΑΜ για την αντιμετώπιση της ενεργειακής πείνας των νοικοκυριών, για επιχειρήσεις, για δημόσια/ δημοτικά κτίρια και υποδομές, παράλληλα με τα υπόλοιπα προγράμματα • Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται περιπτώσεις ενίσχυσης της ενεργειακής αποδοτικότητας βιομηχανίας και τουρισμού
Θέρμανση οικισμών με τη χρήση ΑΠΕ		•			•		<ul style="list-style-type: none"> • Κυρίως από το ΠΔΑΜ στην περιοχή παρέμβασής του
Συστήματα αποθήκευσης ενέργειας προερχόμενης από ΑΠΕ (συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής πράσινου υδρογόνου)		•			•		<ul style="list-style-type: none"> • Κυρίως από το ΠΔΑΜ στην περιοχή παρέμβασής του • Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται περιπτώσεις αξιοποίησης αποθήκευσης ενέργειας στο πλαίσιο της ευστάθειας του συστήματος
Ενεργειακές κοινότητες		•			•		<ul style="list-style-type: none"> • Κυρίως από το ΠΔΑΜ στην περιοχή παρέμβασής του • Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται περιπτώσεις αξιοποίησης μοντέλων ενεργειακών κοινοτήτων ως μορφή ομαλής διείσδυσης ΑΠΕ στις περιοχές που εξειδικεύονται στο οικείο ΕΣΔΙΜ
Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία							
Αποκατάσταση και απορρύπανση υποβαθμισμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων και αναπροσαρμογή της χρήσης τους		•					<ul style="list-style-type: none"> • ΠΔΑΜ για διακριτά τμήματα από αυτά του RRF (θα εξειδικευτεί σε επόμενο στάδιο)

Πρώιμη της μετάβασης σε μια κυκλική οικονομία	•	•	•				<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ αποκλειστικά για επενδύσεις που σχετίζονται άμεσα με την ενέργεια, τον βιομηχανικό μετασχηματισμό και τη βιομηχανική μετάβαση
Εξοικονόμηση και προστασία των φυσικών πόρων	•	•		•			<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ αποκλειστικά για αντικατάσταση δικτύων ύδρευσης, ψηφιακές εφαρμογές διαχείρισης νερού. Ειδικότερα για τα Νησιά εξετάζονται και περιπτώσεις ενίσχυσης των υποδομών αφαλάτωσης στις περιοχές που εξειδικεύονται στο οικείο ΕΣΔΙΜ
Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρώπινου κεφαλαίου							
Πρώιμη της απασχόλησης και της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων, με έμφαση στους οικονομικούς κλάδους και επαγγέλματα που σχετίζονται με τις παραγωγικές επενδύσεις των προηγούμενων προτεραιοτήτων	•		•			•	<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ αποκλειστικά για παρακμάζοντες και μετασχηματιζόμενους κλάδους που υποστηρίζονται από το πρόγραμμα στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 1, όπως περιγράφονται στο σχετικό κεφάλαιο του οικείου ΕΣΔΙΜ. Για τομείς εθνικής προτεραιότητας της εκάστοτε Περιφέρειας συμπληρωματικά με τα υπόλοιπα προγράμματα
Διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, με στοχευμένες δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης των συνεπειών της μετάβασης για τους ανέργους, τους εργαζόμενους σε επισφαλείς θέσεις εργασίας και τους αυτοαπασχολούμενους	•	•				•	<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ αποκλειστικά για όσους ανήκουν σε παρακμάζοντες και μετασχηματιζόμενους κλάδους (ανέργους, εργαζόμενους σε επισφαλείς θέσεις και αυτοαπασχολούμενους), όπως περιγράφονται στο σχετικό κεφάλαιο του οικείου ΕΣΔΙΜ, καθώς και τις οικογένειές τους
Επενδύσεις σε υποδομές για τους σκοπούς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της διευκόλυνσης της ένταξης στην αγορά εργασίας	•	•				•	<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ συμπληρωματικά με τα υπόλοιπα προγράμματα
Μεταφορικές υποδομές – Ψηφιακή διασυνδεσιμότητα							
Βιώσιμη τοπική κινητικότητα και ηλεκτροκίνηση εκτός ολοκληρωμένων παρεμβάσεων	•	•					<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ συμπληρωματικά με ΠΕΠ
Ψηφιακή διασυνδεσιμότητα	•					•	<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ συμπληρωματικά με τομεακό (υπό διερεύνηση)
Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις – Ευφυείς κοινότητες							
Ψηφιακός μετασχηματισμός, διείσδυση και αξιοποίηση της τεχνολογίας ως μοχλού και μέσου βελτίωσης της ποιότητας ζωής του πολίτη και της τοπικής ανάπτυξης	•	•				•	<ul style="list-style-type: none"> ΕΠ Ψηφιακός Μετασχηματισμός για οριζόντιες δράσεις και δράσεις ψηφιακής διασυνδεσιμότητας ΠΕΠ συμπληρωματικά με το ΠΔΑΜ

Βιώσιμη τοπική κινητικότητα	•	•					<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ στις περιοχές παρέμβασής του, πρωτίστως στο πλαίσιο ολοκληρωμένης προσέγγισης
Πρόληψη και μείωση αποβλήτων	•	•					<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ στις περιοχές παρέμβασής του, πρωτίστως στο πλαίσιο ολοκληρωμένης προσέγγισης
Αποδοτική χρήση των πόρων	•	•					<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ στις περιοχές παρέμβασής του πρωτίστως στο πλαίσιο ολοκληρωμένης προσέγγισης
Παρεμβάσεις πολιτισμού και τουριστικής ανάπτυξης	•	•					<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ αποκλειστικά για παρεμβάσεις εντός υφιστάμενων ΟΧΕ που αφορούν σε περιοχές υψηλής πολιτιστικής αξίας
Ενέργεια	•	•		•			<ul style="list-style-type: none"> ΠΔΑΜ στις περιοχές παρέμβασής του, πρωτίστως στο πλαίσιο ολοκληρωμένης προσέγγισης

3 Διακυβέρνηση

Σύστημα Διακυβέρνησης Προγράμματος και Υποστήριξης της διοικητικής ικανότητας

Το ακόλουθο Σύστημα αναπτύσσεται και θεσμοθετείται σταδιακά, ανάλογα με τις αναδυόμενες ανάγκες. Στην τελική του μορφή θα είναι συνεκτικό, οι δε επί μέρους ενέργειες που θα δρομολογεί θα είναι συστηματικές και ολοκληρωμένες. Οι αναγκαίες για τον σκοπό αυτόν διαδικασίες, προγραμματίζονται εγκαίρως και θα εφαρμοστούν πλήρως και σε χρόνο που να επιτρέπει την αντιμετώπιση τυχόν αρνητικών επιπτώσεων στην αξιοποίηση των πόρων και στην αξιοπιστία των προσαθειών της χώρας να οργανώσει σωστά τη ΔΑΜ και να προσελκύσει το επενδυτικό ενδιαφέρον.

Κυβερνητική Επιτροπή ΔΑΜ

Η Κυβερνητική Επιτροπή (ΚΕΔΑΜ)¹⁴ είναι το ανώτατο πολιτικό όργανο του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ με κύριο αντικείμενο την έγκριση και παρακολούθηση του ΣΔΑΜ, τον συντονισμό των δημόσιων διαβουλεύσεων με τους αρμόδιους φορείς και τις τοπικές κοινωνίες, τον συντονισμό για την αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών χρηματοδότησης, όπως το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, το Πράσινο Ταμείο, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, κ.ο.κ.

Συντονιστική Επιτροπή (ΣΕΠ)

Η Συντονιστική Επιτροπή (ΣΕΠ)¹⁵ εξειδικεύει την εθνική πολιτική ΔΑΜ και είναι αρμόδια για την κατάρτιση και υλοποίηση του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ και του Προγράμματος ΔΑΜ και των υποκείμενων Εδαφικών Σχεδίων στο πλαίσιο του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης και των κανονισμών των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων. Αποτελεί το ανώτατο όργανο διοίκησης και διεύθυνσης των σχετικών δραστηριοτήτων και διαδικασιών, έχοντας την ευθύνη έναντι της ΚΕΔΑΜ για την αποτελεσματικότητά τους.

Τεχνική Γραμματεία

Η Τεχνική Γραμματεία¹⁶ συστάθηκε για την υποστήριξη της ΣΕΠ στον σχεδιασμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ, στον σχεδιασμό και την κατάρτιση των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης και του Προγράμματος ΔΑΜ 2021-2027, στον συντονισμό και την παρακολούθηση της εφαρμογής και της επίτευξης των στόχων τους, σε επιστημονικά, τεχνικά και νομικά ζητήματα, εισηγείται τις αναγκαίες θεσμικού χαρακτήρα νομοθετικές ρυθμίσεις κ.ά. Την Τεχνική Γραμματεία υποστηρίζουν διοικητικά και υλικοτεχνικά οι υπηρεσίες των φορέων που εποπτεύουν τα μέλη της ΣΕΠ.

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Προγράμματος ΔΑΜ

Προετοιμάζεται νομοθετική ρύθμιση για τη σύσταση Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης στο Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, με αντικείμενο την υλοποίηση όλων των διαχειριστικών ενεργειών που απαιτούνται για την εφαρμογή του Προγράμματος ΔΑΜ. Με την κατά προτεραιότητα συνδρομή της ΜΟΔ Α.Ε. η Υπηρεσία θα στελεχωθεί κατάλληλα και θα αποκτήσει όλους τους απαραίτητους πόρους, υποδομές και συστήματα για την εύρυθμη λειτουργία της.

Επιτροπή & Υποεπιτροπές Παρακολούθησης του Προγράμματος ΔΑΜ

¹⁴ Σύσταση και συγκρότηση Κυβερνητικής Επιτροπής για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση ΠΥΣ 52 της 23.12.2019 (ΦΕΚ Α 213, 24.12.2019) και διεύρυνση αυτής ΠΥΣ 49 της 7.12.2020 (ΦΕΚ Α 259, 27.12.2020)

¹⁵ Σύσταση Συντονιστικής Επιτροπής για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση ΠΥΣ 52 της 23.12.2019, άρθρο 3 (ΦΕΚ Α 213, 24.12.2019) και τροποποίηση αυτής ΠΥΣ 1 της 30.1.2020 (ΦΕΚ Α 26, 7.2.2020)

¹⁶ Σύσταση Τεχνικής Γραμματείας της Συντονιστικής Επιτροπής για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση, ν. 4685/2020 άρθρο 104 παρ.5 (ΦΕΚ Α 92, 7.5.2020)

Η Επιτροπή Παρακολούθησης (Επ. Παρ.) του Προγράμματος ΔΑΜ 2021-27 θα συγκροτηθεί σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Κανονισμό Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ) για τα Ταμεία επιμερισμένης διαχείρισης στο πλαίσιο του ΣΕΣ. Οι αρμοδιότητες της προσδιορίζονται στον ΚΚΔ. Για την υποβολή του έργου της η Συντονιστική Επιτροπή θα συστήσει τρεις Υποεπιτροπές Παρακολούθησης, μια για κάθε Εδαφικό Σχέδιο.

Παρατηρητήριο

Προετοιμάζεται νομοθετική ρύθμιση για τη σύσταση Παρατηρητηρίου ΔΑΜ το οποίο θα παρέχει συστηματική και έγκυρη πληροφόρηση και ανάλυση για το είδος και την έκταση των προκαλούμενων μεταβολών στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό των επηρεαζόμενων περιοχών, με σκοπό τη διαμόρφωση πολιτικών και τη λήψη διορθωτικών μέτρων παρέμβασης. Το Παρατηρητήριο θα παρέχει όλα τα αναγκαία στοιχεία για την παρακολούθηση των δεικτών εκροών και αποτελεσμάτων σύμφωνα με το κανονιστικό πλαίσιο της περιόδου 2021-2027 καθώς και για την αξιολόγηση της επίδρασης των παρεμβάσεων του Προγράμματος. Την παρούσα περίοδο ολοκληρώνονται από το Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών οι τεχνικές προδιαγραφές λειτουργίας του Παρατηρητηρίου.

Τεχνική Επιτροπή

Συγκροτήθηκε υπό τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, Τεχνική Επιτροπή με συμβουλευτικό ρόλο προς την ΣΕΠ, η οποία ανέλαβε την οργανωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη διατύπωση γνώμης επί των επενδυτικών και αναπτυξιακών σχεδίων που της κατατίθενται στο πλαίσιο ανοικτής πρόσκλησης για την υποβολή μη-δεσμευτικών προτάσεων. Η Τεχνική Επιτροπή προβαίνει στην προκαταρκτική αξιολόγηση (pre-screening) των προτάσεων αυτών με βάση δημοσιευμένα κριτήρια, μετά από ανάλυση των επιπτώσεών τους στην οικονομία, την απασχόληση, την ενέργεια και το περιβάλλον. Η διαδικασία αποδείχθηκε σημαντική τόσο για την εξειδίκευση των επενδυτικών κινήτρων στο πλαίσιο του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ, όσο και για την ενημέρωση των επενδυτών, επισημαίνοντας τυχόν αδυναμίες των προτάσεών τους ώστε να «θεραπευθούν» πριν από την ενεργοποίηση του Προγράμματος ΔΑΜ. Στο ίδιο πλαίσιο, αναγνωρίστηκαν ορισμένες επενδύσεις οι οποίες, με βάση τις θέσεις εργασίας που μπορούν να δημιουργήσουν, χαρακτηρίστηκαν ως «εμβληματικές».

One Stop Shop

Δεδομένου του πολυσύνθετου χαρακτήρα της διαδικασίας λήψης επενδυτικών αποφάσεων και της αναγκαιότητας στρατηγικής προσέλευσης επενδύσεων στις περιοχές μετάβασης, για λόγους ταχύτητας και γνώσης των ειδικών συνθηκών ανατέθηκε στον οργανισμό “Enterprise Greece” η οργανωμένη υποδοχή, η ενημέρωση και η υποστήριξη των επενδυτών στις περιοχές ΔΑΜ. Για τον σκοπό αυτόν συγκροτήθηκε Ομάδα Κρούσης (“Task Force”) ενώ, πρόσφατα, αποφασίστηκε η μετεξέλιξη της σε Επιχειρησιακή Μονάδα του οργανισμού η οποία θα παρέχει υπηρεσίες γενικής αναφοράς και συνολικής εξυπηρέτησης (one stop shop).

Όχημα Ειδικού Σκοπού (SPV)

Προετοιμάζεται νομοθετική ρύθμιση για την ίδρυση ενός εξειδικευμένου οργανωτικού σχήματος με τη μορφή «Οχήματος Ειδικού Σκοπού» (SPV) στην κυριότητα του οποίου θα περιέλθουν όλες οι γαίες των ευρέων ζωνών εξόρυξης λιγνίτη και τα πάγια επί αυτών στοιχεία, εκτός εκείνων μόνο που θα διατηρήσει η ΔΕΗ Α.Ε. για δικές της δραστηριότητες. Το εν λόγω SPV θα αναλάβει την αρμοδιότητα αποκατάστασης, εξυγίανσης και αναβάθμισης των εκτάσεων αυτών τις γαίες των ευρέων ζωνών εξόρυξης λιγνίτη και λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ Α.Ε., ενώ θα αναπτύξει σχεδιασμούς για την αξιοποίησή τους σύμφωνα με τις γενικές χρήσεις γης που έχουν προσδιοριστεί στο εθνικό Σχέδιο ΔΑΜ, κυρίως μέσω Συμπράξεων Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα, και τη διάθεσή τους για την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων με ενιαίες και ταχύτερες διαδικασίες αδειοδότησης.

Για την υλοποίηση των έργων αποκατάστασης των εδαφών θα χρησιμοποιηθεί, ως διαθέτουμε μεγάλη σχετική εμπειρία και ευελιξία, η ΔΕΗ Α.Ε., η οποία θα τα αναλάβει εργολαβικά, είτε δια των υπηρεσιών της, είτε μέσω υπεργολάβων. Έχει ήδη νομοθετηθεί η δυνατότητα αυτή. Κατά την επιλογή των εδαφών προς αποκατάσταση θα ληφθούν υπόψη οι χρονικοί περιορισμοί του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας το οποίο θα χρηματοδοτήσει το σχετικό κόστος, καθώς και των ενεργειών που απαιτεί η ολοκλήρωση των αναγκαιών παρεμβάσεων για την εξυπηρέτηση των νέων χρήσεων γης.

Φορέας Υλοποίησης

Τέλος, μετά από σχετική απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της «Εγνατία Οδός Α.Ε.», προετοιμάζεται νομοθετική ρύθμιση για τη δημιουργία μιας εξειδικευμένης θυγατρικής εταιρίας, η οποία θα αξιοποιήσει την τεράστια τεχνολογία της μητρικής προκειμένου να αποτελέσει τον κύριο φορέα υλοποίησης πράξεων στις περιοχές ΔΑΜ. Η νέα εταιρία θα αναλάβει όλη την αλληλουχία ενεργειών, από την ωρίμανση έως την ολοκλήρωση των έργων, καθώς και την υποστήριξη τοπικών φορέων προκειμένου να ανταποκρίνονται βέλτιστα στις πολλαπλές προκλήσεις.

Συνοπτικά, η Κυβερνητική και η Συντονιστική Επιτροπή, η Τεχνική Γραμματεία καθώς και οι ανωτέρω επιμέρους δομές συμπληρωμένες από τις προβλεπόμενες από τους Κανονισμούς της ΕΕ (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης, Επιτροπή Παρακολούθησης) συγκροτούν ένα ενιαίο «οικοσύστημα» διακυβέρνησης κατάλληλο να διασφαλίσει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, σαφήνεια, ταχύτητα και διαφάνεια, σε συμφωνία με το δίκαιο της ΕΕ.

4 Ανάπτυξη Εταιρικής Σχέσης

Η ενημέρωση και ο διάλογος με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και με την επιχειρηματική κοινότητα είναι διαρκής και ανοιχτός ήδη από την έναρξη των εργασιών κατάρτισης του εθνικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, ενώ για την πληρέστερη ενημέρωση των τοπικών κοινωνιών λειτουργεί διαδικτυακή πλατφόρμα στην οποία δημοσιεύονται όλα τα στρατηγικά και προγραμματικά έγγραφα καθώς και τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Συντονιστικής Επιτροπής κατά τις οποίες αναπτύχθηκε γόνιμος θεσμικός διάλογος με τους Περιφερειάρχες Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου, ενώ παρουσία υπάρχει και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Περαιτέρω, αναπτύχθηκε στενή συνεργασία με τις πρυτανικές αρχές προκειμένου να συν-διαμορφωθεί ο νέος αναβαθμισμένος ρόλος που θα διαδραματίζει το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας στο πλαίσιο της ΔΑΜ. Τέλος, εκτός από την θεσμική διαβούλευση του Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, την παρουσίασή του στην αρμόδια Διαρκή Επιτροπή του Ελληνικού Κοινοβουλίου καθώς και στο Υπουργικό Συμβούλιο, πραγματοποιήθηκε πλήθος διαδικτυακών ημερίδων με φορείς, υπηρεσίες και ομάδες εργασίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, στις οποίες μετείχαν εκπρόσωποι επιστημονικών και ακαδημαϊκών φορέων και ερευνητικών κέντρων, επιμελητηρίων, εργατικών κέντρων και σωματείων εργαζομένων κ.ά. Μέσα από τις διεργασίες αυτές, οι εκπρόσωποι των φορέων είχαν την δυνατότητα να ενημερωθούν για όλα τα ζητήματα της ΔΑΜ καθώς και για το κανονιστικό πλαίσιο της Ε.Ε. και, ως εκ τούτου, να προετοιμαστούν κατάλληλα για τα επόμενα βήματα.

Επιπλέον, για τα Εδαφικά Σχέδια Δυτικής Μακεδονίας και Δ. Μεγαλόπολης, η διαβούλευση των οποίων ολοκληρώθηκε, έχει οργανωθεί εταιρική σχέση μετά από πρόταση των Περιφερειαρχών Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου ενώ ειδικά για την Χωρική Ενότητα των νησιών, συγκροτήθηκε Ομάδα Εργασίας υπό τον Υπουργό Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής με τη συμμετοχή, μεταξύ άλλων, του Προέδρου της Συντονιστικής Επιτροπής, των τριών Περιφερειαρχών και των τριών Προέδρων των Περιφερειακών Ενώσεων Δήμων. Η Ομάδα Εργασίας αναμένεται να εγκρίνει την διαδικασία διαβούλευσης καθορίζοντας και συντονίζοντας τα μέλη που θα μετέχουν σε αυτήν, ώστε το οριστικό Εδαφικό Σχέδιο να απολαμβάνει τη μέγιστη δυνατή αποδοχή.

Σε εφαρμογή της 2ης Εγκυκλίου του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων για την προετοιμασία του σχεδιασμού των Προγραμμάτων 2021-2027, συγκροτήθηκε Ομάδα Σχεδιασμού του Προγράμματος ΔΑΜ 2021-2027 (ΟΣΠ) καθώς και θεματικές υπο-ομάδες με τη συμμετοχή εκπροσώπων των υπουργείων και εμπλεκόμενων φορέων των περιοχών μετάβασης.

Στο πλαίσιο αυτό, καθορίστηκαν οι βασικές αρχές κατάρτισης του Προγράμματος ΔΑΜ στη βάση των προτεραιοτήτων του Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης και της χωρικής του διάστασης.

Το παρόν υπόμνημα κατανόησης (concept paper) αποτελεί το αρχικό κείμενο αφενός για έναν πρώτο κύκλο διαβούλευσης με τους θεσμικούς φορείς[1] που μετέχουν στην εταιρική σχέση και αφετέρου, ένα κείμενο συζήτησης με τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ) ενόψει της πρώτης άτυπης υποβολής σχεδίου Προγράμματος ΔΑΜ. Η διαβούλευση θα πραγματοποιηθεί στη βάση συγκεκριμένου ερωτηματολογίου το οποίο θα αναρτηθεί στις ιστοσελίδες της Συντονιστικής Επιτροπής και του ΕΣΠΑ, με

σκοπό, πέραν των ανωτέρω θεσμικών, να εμπλακεί ενεργά ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός φορέων, όπως: αναπτυξιακοί φορείς, ΜΚΟ, εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα, εκπρόσωποι του επιχειρηματικού τομέα καθώς και συνδέσμων και ενώσεων φορέων αλλά και πολίτες. Από την παρούσα διαβούλευση αλλά και εκείνη που διενεργείται αναφορικά με τα υποκείμενα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, αναμένεται να κατατεθούν στοιχεία και παρατηρήσεις σε κάθε μια από τις ενότητες τους τα οποία θα αξιοποιηθούν για την περαιτέρω βελτίωσή τους.

Ο δεύτερος κύκλος διαβούλευσης θα διεξαχθεί επί του Προγράμματος ΔΑΜ μαζί με τα συνοδευτικά Εδαφικά Σχέδια και θα ολοκληρωθεί με την επίσημη υποβολή του στις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αφού ολοκληρωθεί διαβούλευση-συνεργασία με τις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Ανακεφαλαιώνοντας, για την ολοκλήρωση των προγραμματικών κειμένων έχει διαμορφωθεί ένα ευρύ πλαίσιο επικοινωνίας, ενημέρωσης και ανταλλαγής απόψεων, το οποίο περιλαμβάνει την αποστολή ενημερωτικού υλικού και ερωτηματολογίων, την διενέργεια διαδικτυακών συζητήσεων και συνεντεύξεων, καθώς και την αξιοποίηση της διαδικτυακής πλατφόρμας για την ηλεκτρονική υποβολή σχολίων, παρατηρήσεων και προτάσεων

Επίλογος

Η Ελλάδα, αν και αντιμετώπισε μια παρατεταμένη οικονομική κρίση, όχι μόνον επιταχύνει τις μεταρρυθμιστικές της προσπάθειες, αλλά και ενδυναμώνει τις περιβαλλοντικές της επιδιώξεις με ένα εμπροσθοβαρές σχέδιο απεξάρτησης από τον λιγνίτη και το πετρέλαιο και αντικατάστασής τους με ανταγωνιστικότερες μεθόδους ηλεκτροπαραγωγής, καθώς και με ολοκληρωμένους στρατηγικούς σχεδιασμούς για τη δίκαιη μετάβαση των επηρεαζόμενων από την κλιματική ουδετερότητα περιοχών. Θα είναι ιστορικό λάθος να μην αξιοποιηθεί η ευνοϊκή συγκυρία καθώς και οι ισχυροί δημόσιοι και ιδιωτικοί πόροι που έχουν ήδη εξασφαλισθεί ή κινητοποιηθεί, ώστε η χώρα, μέσα από την υλοποίηση προγραμμάτων που θα παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες και λιγότερες αγκυλώσεις, να επωφεληθεί όσο περισσότερο γίνεται από τις προκλήσεις.